

УДК: 378.1+378.126+378.14

Чжан Сянюн

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФЛЕКСИВНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПІАНІСТІВ З КНР У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядається проблема забезпечення рефлексивно-творчої діяльності майбутніх піаністів з КНР, як емоційно чуттєвий вид їх мисленнєвої діяльності, направлений на аналіз, осмислення, переосмислення процесів і результатів власної навчальної діяльності, направленої на оволодіння високим рівнем художньо-виконавської майстерності. Автор розглядає такі форми, методи та умови забезпечення рефлексивно-творчої діяльності майбутніх піаністів з КНР у процесі фахової підготовки, як рефлексивна бесіда; відвідування та аналіз концертних виступів своїх колег та музикантів-професіоналів; ознайомлення з кращими зразками художньо-виконавської майстерності; аналіз власної виконавської та навчальної діяльності та ін.

Ключові слова: рефлексія, професійна рефлексія, рефлексивно-творча діяльність, рефлексивна бесіда, фахова підготовка.

В статье рассматривается проблема обеспечения рефлексивно-творческой деятельности будущих пианистов из КНР, как эмоционально чувственный вид их мыслительной деятельности, направленный на анализ, осмысление, переосмысление процессов и результатов собственной учебной деятельности, направленной на овладение высоким уровнем художественно-исполнительского мастерства. Автор рассматривает такие формы, методы и условия обеспечения рефлексивно-творческой деятельности будущих пианистов из КНР в процессе профессиональной подготовки, как рефлексивная беседа; посещение и анализ концертных выступлений своих коллег и музыкантов-профессионалов; ознакомление с лучшими образцами художественно-исполнительского мастерства; анализ собственной исполнительской и учебной деятельности и др.

Ключевые слова: рефлексия, профессиональная рефлексия, рефлексивно-творческая деятельность, рефлексивная беседа, профессиональная подготовка.

The provision of reflective and creative activities of the future pianists from People's Republic of China as emotional and sensual type of their mental activity aimed at the analysis, comprehension and reinterpretation of the processes and results of their own learning purported to master the high level of artistic and performance skill is considered in the article. The author describes the qualitative levels of future Chinese pianists' professional reflection such as professional and personal reflection, stage reflection and operational reflection. The author considers forms and methods of stimulating PRC future pianists' reflection. Among them there are reflective conversation; attendance and

analysis of their colleagues' – professional musicians' concert performances; knowledge of the best practices of artistic and performance skill; analysis of their own performance and learning; purposeful creation of pedagogical situations, demanding analysis and assessment, validity and reasonableness of their own position/ attitude, stimulating constant growing of artistic and performance skill; students' involvement in reflective self diagnosing based on their own mechanism of attaining reflective position.

Key words: *reflection, professional reflection, reflective and creative activity, reflective conversation, training.*

Актуальність дослідження визначається сучасною ситуацією в Китаї, яка характеризується зростанням національної самосвідомості, якісною зміною ціннісних орієнтацій, зверненням до загальнолюдських і національних традицій. Проблема співвідношення духовності, культури та освіти актуалізується в періоди зміни життєвих укладів і постулатів у суспільстві. Саме освіта, завдяки своїй масовості і системності «переводить» цінності світової культури в сферу формування нової суспільної свідомості, впливаючи, таким чином, на процеси в духовному, культурному, економічному і політичному житті країни.

Одними з можливих і перспективних шляхів підвищення рівня професіоналізму майбутніх піаністів з КНР є їхнє вміння співвідносити свої дії з результатами, що плануються, здійснювати контроль своєї професійної діяльності в процесі досягнення результату, володіння основами самоконтролю, самооцінки, прийняття рішень і здійснення усвідомленого вибору в навчальній та пізнавальній діяльності. Необхідність формування подібних компетенцій підвищує значущість рефлексивних технологій в освіті. В контексті модернізації освіти рефлексія набуває ключового значення.

Рефлексія є однією з фундаментальних категорій психолого-педагогічного знання, яка описує процес самосвідомості. Вона розуміється як сутність людської свідомості (Л. Виготський, С. Рубінштейн, І. Семенов, С. Степанов та ін.), одиниця розумової дії (В. Давидов), евристичне мислення (Ю. Кулюткін), а також рівень мисленнєвого процесу (І. Семенов).

У сучасній психології рефлексія розглядається як надважливий пояснювальний принцип розкриття психологічного змісту різноманітних феноменів та експериментальних фактів (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, І. Семенов, С. Степанов та ін.). У соціально-психологічних дослідженнях основним контекстом вивчення рефлексії є процеси міжособистісного пізнання і взаємодії.

Для професійного становлення будь-якого спеціаліста, у тому числі й музиканта-виконавця, необхідне постійне рефлексивне осмислення своєї діяльності. Саме тому, проблема рефлексії розглядається в різних аспектах музикантами-теоретиками і практикаками. Так, Д. Кирнарська [2], М. Степанова [6] звертаються до питань самоспостереження, самоосмислення, самопізнання. Самосвідомість виконавця розуміється як «інструмент», що

керує професійним та особистісним саморозвитком музиканта. Кожен музикант знає, що він повинен «слухати себе», контролювати свої відчуття, емоційні переживання, дії. Така самосвідомість представлена як багатошаровий, комплексний процес, який усвідомлено чи інтуїтивно управляється музикантом, «процес виконавського самоусвідомлення зумовлює глибоке взаємопроникнення особистісних та професійних аспектів музикування» [6, с. 9].

Метою статті є дослідження сутності та специфіки рефлексивної діяльності музиканта-виконавця та особливостей забезпечення рефлексивно-творчої діяльності майбутніх піаністів з КНР у процесі фахової підготовки.

Професійну рефлексію майбутніх піаністів з КНР ми розглядаємо як структурний компонент їх художньо-виконавської майстерності, і яка виникає в ситуації протиріч «необхідного» та «можливого». Саме завдяки рефлексії в професійній діяльності піаністів-виконавців зберігається цілісність, досягається можливість внесення в її зміст необхідних корективів. Тобто, професійна виконавська діяльність майбутнього піаніста з КНР та його особистість переходять на якісно новий рівень саме за рахунок функціонування механізмів рефлексивної саморегуляції, оскільки у їх складі завжди знаходиться рефлексуючий суб'єкт цієї діяльності. Необхідність забезпечення рефлексивно-творчої діяльності майбутніх піаністів з КНР виникає не лише в силу об'єктивного фактора – розвитку художньо-виконавської майстерності, а й під впливом суб'єктивного фактора – особистості самого студента, який перетворює себе і свою професійну діяльність, є носієм свідомості і самосвідомості, усвідомлює специфіку своєї професійної області. Рефлексія, як особлива особистісно-професійна якість, дозволяє майбутньому піаністу з КНР з формального виконавця-інструменталіста перетворитися в спеціаліста, здатного самостійно вирішувати художньо-технічні задачі, які постають під час роботи над музичними творами, здійснювати їх творчу інтерпретацію, постійно самовдосконалювати художньо-виконавську майстерність, піднімаючись на більш високі щаблі професійного зростання.

Спираючись на дані сучасної філософської та психологічної науки, ми розглядаємо професійну рефлексію музиканта-виконавця як складний процесуальний прояв його психіки, що займає проміжне положення між аналітичними процесами і цілісною регуляцією його діяльності, що дає підстави бачити в ній специфічний засіб духовно-психологічного, професійного самоствердження, саморозвитку. В широкому значенні, професійна рефлексія є смислоутворюючою якістю особистості музиканта-виконавця, атрибутом його професійного мислення, фактором професійно-особистісного становлення і вдосконалення. В більш конкретному вираженні її сутність можна визначити як свідомий психічний процес, організований та виконуваний при участі всієї сфери особистості музиканта-виконавця (художньо-інтелектуальної, емоційно-вольової тощо) і спрямованою на цілісну музично-виконавську дійсність як предмет вивчення, аналізу і вдосконалення, включаючи в неї самого себе.

Таким чином, під рефлексивно-творчою діяльністю майбутніх піаністів з КНР ми розуміємо емоційно чуттєвий вид їх мисленнєвої діяльності, направлений на аналіз, осмислення, переосмислення процесів і результатів власної навчальної діяльності, направленої на оволодіння високим рівнем художньо-виконавської майстерності.

Рефлексивна діяльність музиканта-виконавця – цілісне явище, яке в структурно-логічному співвідношенні являє собою певну художньо-творчу задачу, провідною кінцевою метою якої є отримання нового творчого «продукту»: особиста трактовка змісту музичного твору при його аналізі; творча інтерпретація музичного твору під час його виконання; визначення «розвиваючого потенціалу» музичного твору тощо.

З метою формування високого рівня художньо-виконавської майстерності ми намагались охопити три якісно відмінних рівні професійної рефлексії піаністів з КНР:

– професійно-особистісна рефлексія (є опосередкованим фактором ефективності музично-виконавської діяльності; характеризується збалансованістю структурно-змістовних та суб'єктивних компонентів);

– сценічна рефлексія (супутня публічним виступам. Сценічна рефлексія забезпечує оволодіння механізмами саморегуляції, глибокого балансу між емоційно комфортним та дискомфортним станом свідомості музиканта в процесі виступу);

– операційна рефлексія (проявляється в процесі музично-технічної підготовки до виступу, та слугує основним технологічним ресурсом професійного розвитку).

Вищевикладені положення та рівні сприяли вибору відповідних способів дій, направлених на стимулювання рефлексивної діяльності майбутніх піаністів з КНР:

– використання методів, направлених на розвиток рефлексивних умінь і алгоритму виходу в рефлексивну позицію (рефлексивна бесіда; відвідування та аналіз концертних виступів своїх колег та музикантів-професіоналів; ознайомлення з кращими зразками художньо-виконавської майстерності; аналіз власної виконавської та навчальної діяльності тощо);

– цілеспрямоване створення в педагогічному процесі ситуацій, які вимагали аналізу і оцінки, доведеності, обґрунтованості своєї позиції, стимулюючих постійне зростання художньо-виконавської майстерності;

– залучення студентів до рефлексивної самодіагностики на основі власного алгоритму виходу в рефлексивну позицію.

Таким чином, рефлексивно-творча діяльність студентів передбачала спрямування їх інтелектуальних дій на:

– аналіз своїх дій протягом усього навчального процесу (здатність бачити прогалини у навчанні та виробляти оптимальний алгоритм їх подолання; аналізування та впровадження у власній діяльності кращих зразків художньо-виконавської майстерності);

– рефлексію під час та після концертних виступів (вміння бачити себе на місці слухача (зі сторони); здійснення слухового та емоційного

контролю власного виконавського процесу, здійснення на цій основі своєчасної корекції виконавських дій, а також оцінки власної переконливості практичної реалізації художньої концепції в цілому);

- вміння пояснити власний погляд.

Вважаємо, що необхідною умовою художньо-виконавської майстерності майбутніх піаністів з КНР є їхня здатність до самостійного бачення і постановки проблем, вироблення самостійної стратегії при роботі з музичними творами, мотивація до самовдосконалення та саморозвитку в інструментально-виконавській діяльності, розвинута слухова активність, самостійна творчо-пошукова діяльність.

Саме тому, студенти стимулювалися піддавати самоаналізу власну навчальну діяльність, зокрема на таких заняттях з музичних дисциплін, як фах, основи сценічно-виконавської майстерності, імпровізація та підбір по слуху, камерний ансамбль тощо. Студентам пропонувалося постійно аналізувати якість власного навчання та виконання зокрема, доцільність використовуваних при цьому засобів.

Наведені нижче завдання були покликані допомогти майбутнім піаністам у процесі аналізу власної виконавської діяльності, розвивали професійну самосвідомість студентів. Серед них пропонувались такі:

- здійснювати словесний аналіз виконуваних музичних творів;
- самостійно працювати з авторським текстом;
- аналізувати та підбирати відповідні засоби виразності;
- аналізувати емоційний зміст твору.

Особлива увага надавалась усному рецензуванню власного та почутого виконання, подальшому осмисленню особистих недоліків, акумулюванню й використанню виконавського досвіду інших.

З метою аналізу та підвищення ефективності навчальних занять з музичних дисциплін та самостійних занять, студентам пропонувалось здійснювати рефлексію проведеної роботи на шляху до оволодіння художньо-виконавською майстерністю. Так, після фахових занять студентам пропонувалось давати відповіді на такі питання: сьогодні я дізнався...; було цікаво і корисно...; було важко...; я вдосконалив свою виконавську майстерність з... тощо.

Як показала дослідна робота, завдяки рефлексії власної навчальної діяльності студенти розуміли та усвідомлювали, що в результаті роботи над собою через самопізнання, рефлексію своїх сильних і слабких сторін відбуваються позитивні зміни у їхній художньо-виконавській майстерності, професіоналізмі, мотиваційній сфері, активно розвиваються пізнавальні потреби, бажання самореалізуватись у музично-виконавській діяльності.

Важливу роль у формуванні досліджуваної якості відіграла здатність студентів виходити за межі власного «Я», осмислювати, вивчати, аналізувати музично-виконавську діяльність, що здійснювалась іншими студентами зі своєю власною. З цією метою їм пропонувалося спостерігати та аналізувати концертні виступи, у яких брали участь інші студенти, а також виконавці-професіонали.

Важливу роль у формуванні художньо-виконавської майстерності майбутніх піаністів з КНР відіграло спостереження за музикантом-майстром. З цією метою студенти відвідували концерти інструментальної музики, вивчали аудіо та відеозаписи, на яких мали можливість ознайомитись з творчістю високопрофесійних музикантів-інструменталістів. Моделюючи їх діяльність на сцені, студентами засвоювався новий спосіб мислення, поведінки під час концертного виступу, відношення до виконуваної музики, моделювання озброювало майбутніх піаністів-виконавців ефективними поведінковими стратегіями в типових і нетипових ситуаціях, що виникають під час публічного виступу.

З метою підвищення рівня художньо-виконавської майстерності студентів-китайців, допомоги у виявленні недоліків під час концертного виступу та знаходженні оптимальних шляхів їх подолання широко застосовувався метод рефлексивної бесіди. Основними умовами рефлексивної бесіди виступають зверненість свідомості майбутнього піаніста на самого себе та врахування уявлень студентів про свою художньо-виконавську майстерність.

На початку кожної рефлексивної бесіди відбувалося налаштування студентів на сумісний та різнобічний аналіз виступу. Вважалося, що бесіда буде більш продуктивною, якщо насамперед проаналізувати вихідні індивідуальні уявлення майбутніх піаністів щодо вдалого виступу. Для цього студентам пропонувалося дати відповідь на наступні запитання: «Хто такий виконавець-професіонал? Якими вміннями, якостями та характеристиками він повинен володіти? Як він повинен вести себе на сцені? Яким Ви уявляли свій виступ в ідеальному варіанті?»

Така інформація допомагала ознайомитися з індивідуальною системою поглядів майбутнього піаніста з КНР на інструментально-виконавську діяльність, допомогти студенту виявити та осмислити поле протиріч між реальним та ідеальним виступом.

Розмірковуючи над запитаннями «Що для Вас більш важливо та цінно під час виконання інструментального твору на сцені: технічно правильне відтворення тексту, чи донесення його змісту до слухача? Отримання слухачами емоційної насолоди від виступу чи Ваш психологічний комфорт? Власне помилки, чи причини цих помилок?», студенти виявляли сумісність та протиріччя у власних ціннісних орієнтаціях, з'ясовували пріоритети в процесі виступу та підготовки до нього.

На наступному етапі рефлексивної бесіди майбутнім піаністам з КНР пропонувалося проаналізувати якість виступу, власні дії, ступінь вирішення поставлених завдань. Для цього студенти відповідали на такі запитання: «Як Ви оцінюєте своє виконання твору з технічного боку? Наскільки Вам вдалося розкрити його художній зміст? Наскільки уважно та зацікавлено Вас слухали в залі? Чи досягли Ви поставленої мети?»

Слід зазначити, що в ході рефлексивної бесіди для нас було важливим оцінювати виступ та кожен його момент з погляду прирощування студентам індивідуального досвіду, а не з позиції його

відповідності певним нормам, моделям, вимогам. Тому наступними ключовими запитаннями бесіди були: «Яких висновків Ви дійшли з цього виступу, що взяли на майбутнє? Які моменти заслуговують на те, щоб їх зберегти та використати в подальших виступах?».

На завершальному етапі пропонувалося подивитись на виступ з погляду нереалізованих можливостей. Бесіда проходила в такому напрямку: «Чи можна було б зробити під час виступу щось інакше (не обов'язково краще)? Чи можна було б використати інший засіб?» Пошук нових варіантів підвищував у студентів зацікавленість інструментально-виконавською діяльністю, сприяв захопленості професією.

Експериментальна робота показала, що рефлексивна бесіда допомагала майбутнім піаністам з КНР виявляти та виправляти власні недоліки, розвивала художньо-творче мислення майбутнього інструменталіста, незалежні погляди, підвищувала його впевненість у власних силах та здатність приймати рішення, сприяла формуванню художньо-виконавської майстерності.

Таким чином, стимулювання рефлексивно-творчої діяльності майбутніх піаністів з КНР допомагало наповнити навчальний процес особистісним сенсом, створювало можливості для самостійного вирішення студентами професійних ускладнень, робило їхню діяльність більш цікавою, насиченою, творчою. Такі результати озброювали студентів необхідними професійними знаннями, вміннями та навичками, допомагали майбутнім піаністам в осмисленні себе у виконавській діяльності, формуванні позитивної настанови до себе в плані власних інструментально-виконавських можливостей, самоповаги, самоствердження, підвищували професійну компетентність, самооцінку, що є запорукою художньо-виконавської майстерності майбутніх піаністів з КНР.

Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні професійної рефлексії майбутніх музикантів-виконавців як засобу їх професійного самовизначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вульф Б. З. Педагогика рефлексии. / Б. З. Вульф, В. Н. Харькин. – М. : «Издательство Магистр», 1999. – 112 с.
2. Кирнарская Д. К. Психология музыкальной деятельности. Теория и практика : учебное пособие [для ВУЗов] / Д. К. Кирнарская, Н. И. Киященко, К. В. Тарасова. – М. : Академия, 2003. – 237 с.
3. Кремешна Т. І. Формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів музики: дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. І. Кремешна. – Одеса, 2008. – 250 с.
4. Лефевр В. А. Рефлексия/В. А. Лефевр. – М. : «Когито-Центр», 2003.–496 с.
5. Словарь практического психолога / [сост. С. Ю. Головин]. – Минск: Харвест, 1998. – 800 с.
6. Степанова М. А. Самосвідомість музиканта-виконавця: деякі психологічні і педагогічні аспекти / М. А. Степанова. – М., 2001. – С. 9.